Strokovna recenzija

Dr. Jože Ramovš,
SKUPINA. ANTROPOLOGIJA SKUPINE, SKUPINSKO DELO IN SKUPINSKO SOCIALNO UČENJE

1. OCENA KNJIGE

Knjiga *Skupina. Antropologija skupine, skupinsko delo in skupinsko socialno učenje* dr. Jožeta Ramovša je celovit, poglobljen in interdisciplinaren prispevek k sodobnemu razumevanju človekove sožitne razsežnosti. Eminentni avtor, učenec in sodelavec dr. Antona Trstenjka, dr. Viktorja Frankla, dr. Elisabeth Lukas, psihiatra dr. Janeza Ruglja, dolgoletni raziskovalec medčloveških odnosov, gerontologije, antropohigiene in logoterapije, z veliko jasnostjo in preglednostjo oriše ključno vlogo skupine v človekvem življenju: skupina je temeljni prostor, v katerem človek dozoreva, se oblikuje, postaja oseba in obenem soustvarja skupnost ter da je skupina most med posameznikom in skupnostjo.

1.1. Celostna antropološka podstat

V prvem delu knjige izhaja avtor iz celostne antropologije, ki človeka razume kot bitje treh soodvisnih in med seboj prepletajočih se razsežnosti: individualne, skupinske in skupnostne. Avtor pokaže, kako se človekovo ravnotežje med samostojnostjo in odvisnostjo izgrajuje skozi različne vrste skupin — od družine, prijateljske tovarišije do delovne skupnosti. V tem pogledu delo presega klasične sociološke ali psihološke opise skupine, saj pokaže, da ima skupina poleg omenjenih tudi ontološko in bivanjsko razsežnost, v kateri poteka bistvena dinamika človeškosti in posameznikovega razvoja. V tem smislu je posebej dragocena avtorjeva jasna razlaga, da skupine »rojevajo« človeka: podpirajo razvoj iz biosocialne nujnosti v ustvarjalno svobodo za dobro. To je temeljna misel, ki jo avtor nato dosledno razvija v vseh poglavjih.

1.2. Skupinsko delo kot sodobni družbeni odgovor

Drugi del knjige predstavlja odličen pregled razvoja in teorij skupinskega dela. Avtor bralca najprej umesti v zgodovinski razvoj 20. stoletja, kjer so se potrebe po sodelovanju, dialogu in sožitju izrazito povečale. Ramovš daje zasluženo mesto Jakobu Levyju Morenu, pionirju raziskovanja skupinske dinamike in začetniku psihodrame, sociometrije in sodobnih oblik skupinskega procesiranja. Zelo sistematično predstavi temeljne elemente uspešnega skupinskega dela: cilje, vrednote, norme, strukturo vlog, pogoje, razvojne faze in možne stranpoti. Njegovo razmišljanje spremljajo številni praktični uvidi iz dolgoletne prakse Inštituta Antona Trstenjaka, kar daje delu visoko uporabno vrednost za vse, ki se ukvarjajo z vodenjem skupin — od pedagogov, socialnih delavcev, psihoterapevtov do vodij organizacij.

Eden najmočnejših in zame ključnih poudarkov je avtorjeva trditev, da je vse delo z ljudmi »skupinsko ali skupnostno« (str. 61), s čimer Ramovš presega ozko pojmovanje skupine kot zgolje ene od metod dela z ljudmi; s tem jo postavi v srčiko človeškega sožitja in sodelovanja.

1.3. Metoda skupinskega socialnega učenja

V tretjem delu avtor predstavi svojo izvirno, v desetletjih praktičnega dela z ljudmi in za ljudi razvito metodo skupinskega socialnega učenja. Metoda temelji na enakovrednem spoštovanju vsakega člana skupine, na realističnem upoštevanju njihovih potreb, izkušenj. meja in zmožnosti ter na usmerjanju skupine v osebnostno rast, na razvoj dobrih navad in sožitja.

Temeljni elementi metode — pogovorna kultura, vloga voditelja v smislu temeljne paradigme metode *učenci smo vsi enako, razlike nas bogatijo*, voden proces odločanja in uresničitve, navdušujoče ozračje ter spodbuda k oblikovanju dobri navad — so predstavljeni jasno in uporabno. Avtor navaja številne metodične veščine, ki bi lahko bile samostojno didaktično gradivo.

1.4. Antropohigiena kot preventivni koncept

Četrti del prinaša sintezo Ramovševega dolgoletnega dela na področju antropohigiene — celostne antropološke preventive. Avtor pokaže, kako lahko skupinsko delo in skupinsko socialno učenje postaneta ključni del programov za krepitev odpornosti, medčloveških odnosov in celostnega zdravja. Predstavljeni so tudi konkretni antropohigienski programi, ki povezujejo teorijo z življenjsko prakso.

To poglavje knjigi daje dodatno relevantnost za področja skrbi za duševno zdravje, socialne politike, vzgoje, gerontologije in organizacijskega razvoja.

1.5. Struktura, jezik in uporabnost

Delo je, tako kot vsa avtorjeva dela, pregledno strukturirano, strokovno natančno in hkrati razumljivo. Avtor piše strokovno in bogato, vendar na način, ki je razumljiv, tekoč in dosegljiv tudi bralcem iz različnih strok, ne le strokovnjakom. Dodatek s strokovnim izrazjem je dragocen pripomoček, ki vzpostavlja skupni imenovalec razumevanja temeljnih pojmov za bralce iz različnih strok in različnega predznanja in razumevanja.

Knjiga ponuja redko kombinacijo strokovne natančnosti, metodološke jasnost in praktične uporabnosti. Posebno vrednost knjige vidim v tem, da je uporabna tako kot znanstveno delo ter kot praktični priročnik za terensko, pedagoško in terapevtsko delo.

2. PREDLOGI ZA RAZMISLEK IN DOPOLNITEV

2.1 Omembe Jakoba Morena

Na straneh 24, 54, 60, 61, 64 in 69 so skoraj povsem enaki zapisi o Morenu: »Pionir v raziskovanju teh razmerij je bil raziskovalec skupin Jakob L. Moreno« (54), »Ledino v raziskovanju tega je zaoral sredi 20. stoletja Jakob Moreno v sklopu svojega pionirskega raziskovanja skupin« (24) ... Menim, da knjiga ne bi izgubila na kakovosti, če bi se pomen Morena z zelo podobnimi besedami pojavil samo 2x, max 3x.

2.2. Pravilen zapis vira na strani 246 (italijanščina je bila napačno izpisana)

Lisec Martin (1995). *Dall'animanzione del gruppo giovanile all'accompagnamento spirituale: verifica di proposta della rivisa Note di Pastorale Giovanile. Il roulo dell'animatore nel processo di socializzazione, educazione e crescita spirituale del giovane del gruppo.* Esercitazione per la licenza. Roma: Univerzita Pontificia Salesiana.

2.3. Italijanska avtorja, tudi klasika o skupinski dinamiki in o skupinskem socialnem učenju: Riccardo Tonelli in Mario Pollo

V kontekstu predstavitve klasičnih avtorjev skupinske dinamike bi bilo morda smiselno omeniti tudi pomemben prispevek **Riccarda Tonellija** in **Maria Polla**, dveh italijanskih teoretikov, ki sta

močno vplivala na razumevanje skupine, skupinskega procesa in skupinskega socialnega učenja, še posebej v vzgojno–pedagoških in razvojnih okoljih. Oba sta bila moja profesorja na magistrskem študiju v Rimu.

Riccardo Tonelli, salezijanski pedagog, je izjemno vplival na razvoj sodobnega razumevanja vzgojne skupine kot prostora, v katerem se mladi učijo odgovornosti, vlog, sodelovanja in osebnostnega zorenja. Njegov doprinos je v jasni opredelitvi skupine kot *pedagoškega habitata*, kjer vzgojni proces ni dodatek k skupini, temveč je sama skupina primarno učno okolje. Tonelli je razvil natančne opise vlog, faz skupine in pomena vodenja, pri čemer je poudaril odgovornost voditelja, da oblikuje varno, vključujoče in razvojno naravnano skupinsko klimo.

Mario Pollo, antropolog in pedagog, je Tonellijevo delo dopolnil z močnim antropološkim in sociološkim uvidom v skupino. V ospredje je postavil skupino kot polje oblikovanja identitete, simbolov in skupnih vrednot. Pollo vidi skupinsko dinamiko kot prostor, v katerem se srečata osebna zgodba posameznika in zgodba skupine, pri tem pa je temeljni element *dialog*, ki omogoča soustvarjanje pomena. Njegov prispevek k razumevanju skupinskega socialnega učenja je še posebej dragocen pri razlagi, kako skupina spodbuja razvoj kompetenc, socialnih veščin in odgovornosti.

Oba avtorja sta pomembna tudi zato, ker dajeta poudarek **vodenemu, strukturiranemu procesu**, ki ni usmerjen le v dinamiko, temveč v **vzgojno–razvojne cilje** skupine. S tem Tonelli in Pollo dopolnjujeta Ramovševo antropološko in logoterapevtsko razumevanje skupine kot prostora rasti, sožitja in osebnostne odgovornosti. Njuni deli predstavljata bogat kontekst, v katerega se Ramovševo delo naravno umešča, predvsem zaradi podobnega poudarka na človekovem dostojanstvu, odnosni dinamiki in vlogi skupine kot ključnega okolja človeškega učenja.

V literaturo bi predlagal vključitev naslednji del:

- Pollo Mario (1987). *Il gruppo come luogo di communicazione educativa*. Torino: LDC.
- Pollo Mario (1987). *Animazione culturale dei giovani. Una proposta educativa*. Torino: LDC.
- Tonelli Riccardo (1984). *La relazione educativa del gruppo*. V: *Note di Pastorale Giovanile* (str. 42-57). Rim: LDC.
- Tonelli Riccardo (1979). *I processi formativi nei gruppi giovanili*. V: *Note di Pastorale Giovanile* (str. 47-56). Rim: LDC.
- Tonelli Riccardo (1979). *Una proposta di spiritualità per i giovanni d,oggi*. V: *Note di Pastorale Giovanile* (str. 31-52). Rim: LDC.

2.4. Poglavje 2.8.: Razmislek o vlogi voditelja skupine pri duhovni rasti posameznikov v skupini: razvijanje specifično logoterapevtskih in antropohigienskih vidikov pri osebnostni rasti posameznikov, članov skupin

Zelo dragoceno se mi zdi, da je v poglavju o dinamiki razvoja skupin (od ideje, vpostavitve, faz razvoja in zaključka) veliko prostora namenjenega vlogi voditelja v posameznih fazah skupinskega procesa. Ta tema mi je posebej blizu, saj sem se z njo poglobljeno ukvarjal v svojem magistrskem delu z naslovom *Vloga voditelja v procesu individualizacije, socializacije*

in duhovne rasti posameznika v skupini. Moj mentor pri magistrski nalogi na Salezijanski papeški univerzi v Rimu je bil dr. Riccardo Tonelli, veliki teoretik in praktik skupinske dinamike in dela s skupinami (kot salezijanec je glavnino pozornosti namenil skupinam mladih), tesen sodelavec dr. Maria Polla, tudi vrhunskega italijanskega raziskovalca in profesorja skupinske dinamike.

Študij v Rimu je temeljno oblikoval moje videnje in razumevanje pomena skupine. Po zaključenem magisteriju sem ustanovil v okviru salezijanske družbe projekta Skala, ki še danes deluje z močnim razvojnim potencialom (socialni cirkus Fuskabo). V letih mojega vodenja Skale (1995 – 2000) je sodelovalo okoli 80 prostovoljcev – animatorjev, ki so se dnevno na različne načine srečevali z mladimi v stiski. Ko prebiram delo dr. Ramovša, lahko potrdim, da smo vsem članom Skale našli primerno smiselno vlogo glede na njihove sposobnosti in razpoložljivost in da je zastavljena skupinska dinamika v veliki meri botrovala uspehu in razvoju Skale.

Po študiju logoterapije in po intenzivnem sodelovanju z avtorejm recenziranega besedila v zadnjih treh letih bi predlagal, da se v posameznih razvojnih fazah skupine še izraziteje poudari antropohigijenska in logoterapevtska vloga voditelja, ki vključuje ključne razmisleke v vlogi voditelja zlasti v teh treh antropohigienskih razsežnostih:

2.3.1 ***Bivanjska razsežnost:*** voditelj kot tisti, ki ustvarja pogoje za varno, urejeno in človeško okolje, kjer posameznik lahko razvija svoje osebne potenciale, prevzema odgovornost ter oblikuje zdrave odnose. Logoterapevtske in antropohigijenske intervencije voditelja v tej fazi bi lahko vključevale:

- Ustvarjanje jasne, strukturirane skupinske kulture, kjer so meje, pravila in pričakovanja razumljiva in orientacijska, ne represivna.
- Spodbujanje osebne odgovornosti: voditelj člane povabi k temu, da prepoznajo, kje imajo svobodo odločanja, in kako lahko sami prispevajo k razvoju skupine.
- Krepitev delovne etike in notranje discipline, ne v smislu pritiska od zunaj, temveč kot sredstva za osebno rast in medsebojno sožitje.
- Sprejemanje napetosti kot naravnega dela razvoja skupine, kar članom pomaga, da težave ne vidijo kot grožnjo, temveč kot priložnost za razvoj.
- Spodbujanje samostojnosti in avtonomije, ki se kaže v postopnem prepuščanju odgovornosti članom, da lahko preizkušajo svoje sposobnosti, se učijo in razvijajo notranjo trdnost.

2.3.2. **Duhovna razsežnost:** voditelj kot spremljevalec pri odkrivanju osebnega smisla, vrednot in notranjih virov moči, ki posamezniku pomagajo preseči trenutno stisko ter rasti onkraj zgolj socialnega prilagajanja. V duhovni razsežnosti človek presega funkcionalno delovanje in se odpira vprašanjem smisla, poklicanosti, notranje svobode in osebne rasti. Logoterapevtske in antropohigijenske intervencije voditelja v tej razsežnosti vključujejo:

- Pomoč pri odkrivanju osebnega smisla: voditelj postavlja vprašanja, ki člana povezujejo s tem, kar presega trenutne okoliščine – z njegovimi vrednotami, poklicanostjo, osebnim poslanstvom in osebnim smislom.
- Spodbujanje osebnega poguma: voditelj krepi pri članih sposobnost, da se soočijo s težkimi vprašanji in izbirami, ter da ravnajo skladno z lastno vestjo in notranjo resnico.

- Odprtost za dialog o vrednotah: voditelj ne vsiljuje odgovorov, temveč ustvarja prostor, kjer lahko člani raziščejo moralne in eksistencialne teme na način, ki je zanje smiseln.
- Zrcaljenje dostojanstva vsakega člana: z odnosom spoštovanja in sprejemanja voditelj omogoča, da se posameznik čuti viden in prepoznan kot oseba.
- Podpora pri premagovanju stiska: voditelj pomaga članom osmisliti bolečino, frustracijo ali konflikt kot element, ki lahko krepi osebno rast in notranjo svobodo.
- Spodbuda k odgovornemu odločanju: ker je svoboda brez odgovornosti prazna, voditelj spodbuja člane k odločitvam, ki so skladne z vrednotami, odgovornostjo in osebnim poslanstvom.

2.3.2 **Sožitna razsežnost: v**oditelj je v tej razsežnosti predvsem ustvarjalec zdravega odnosnega polja. Njegove intervencije krepijo sposobnost posameznika, da vstopa v odnose z jasno identiteto, da razume druge in sebe v odnosih, da razvija empatijo, so-čutenje, spoštovanje in dialog, da se uči konstruktivnega reševanja sporov in da s svojim vedenjem prispeva k skupni kakovosti sožitja. Logoterapevtske in antropohigijenske intervencije voditelja v tej razsežnosti vključujejo:

- Ustvarjanje odnosov in varnega prostora: voditelj skrbi za ozračje spoštovanja, spoštljivosti in varnosti, odsotnost poniževana, izključevanja ali zasmehovanja ter kulturo poslušanja in sprejemanja različnosti. Tak prostor sproži razvoj zaupanja in pripravljenost članov, da se odpirajo in rastejo.
- Spodbujanje dialoga in medsebojnega razumevanja: voditelj uči skupino aktivnega poslušanja, strukturira pogovor tako, da pridejo do glasu tudi tišji ali bolj ranljivi člani, prevaja konflikte v dialog, ne v rivalstvo, ter spodbuja razumevanje, ne obsojanja. Tako pomaga članom razvijati socialno občutljivost in sposobnost za empatično so-čutenje.
- Skupina se vedno razvija skozi faze napetosti, rivalstva in konfliktov: voditelj napetosti normalizira (“to je naravni del razvoja skupine”), pomaga članom razločevati med čustvo reakcijo in odločitvijo ter usmerja energijo konflikta v rast in ne v poškodovanje odnosov. Tako člani razvijajo komunikacijske kompetence, s katerimi lahko bolj kakovostno delujejo v širši socialni skupnosti..
- Spodbujanje sodelovanja in skupinskega poslanstva: voditelj pomaga članom, da (u)vidijo, kako lahko prispevajo k skupini, da se naučijo so-delovati in ne tekmovati ter da doživijo skupno odgovornost za klimo, delo in napredek. To krepi skupnostno identiteto, pripadnost in občutek smisla v odnosih.
- Zrcaljenje in podpora pri osebnostnem odnosnem razvoju: voditelj pomaga posamezniku ozaveščati njegove odnosne vzorce, pomaga mu do uvida, kako njegovo vedenje vpliva na druge, pomaga mu razvijati čustveno pismenost in zdravo asertivnost, kar je ključ za razvoj socialne zrelosti.
- Gradnja kulture sočutja, solidarnosti in medsebojnosti: voditelj ne vsiljuje prijaznosti, pomaga pa skupini, da se le-ta organsko razvije. Pri tem spodbuja medsebojno podporo, občutek pripadnosti, ki je resnični prostor rasti ter pripravljenost pomagati in sprejeti pomoč. To je pot oblikovanja skupine, ki ni le funkcionalna, ampak v prvi vrsti po meri ljudi.
- Tak pristop poudarja, da voditelj v skupini ni le tehnični vodja, moderator odnosov ali koordinator nalog, temveč ključni dejavnik pri spodbujanju smisla, osebnostne zrelosti in duhovne rasti posameznikov in skupine kot celote. S tem bo knjiga pomagala bralcu

k bolj jasni prepoznavi antropohigienskih in logoterapevtskih poudarkov, kar bo tudi vsebinska in razvojna nadgradnja razumevanja večplastne vloge voditelja v skupini.

3. SKLEPNA OCENA

Dr. Jože Ramovš je z delom ***Skupina. Antropologija skupine, skupinsko delo in skupinsko socialno učenje*** prispeval eno najcelovitejših sodobnih monografij o skupini, skupinskem delu in skupinskem učenju v slovenskem prostoru. Zelo pomembno se mi zdi, da je dr. Jože Ramovš objavil to knjigo sedaj, v »zaton svojega življenja«, kot to sam zapiše (str. ... rokopisa). Če bi jo izdal pred petdesetimi leti, bi bila zgolj odlična strokovna teorija. Danes nosi v sebi prelito kri njegovih izkušenj petdestletnega dela z različnimi skupinami ter

Knjiga dr. Jožeta Ramovša, ***Skupina. Antropologija skupine, skupinsko delo in skupinsko socialno učenje***, je danes, ko je razdrblojenost posemeznikove identitete in pripadnosti verjetno tako izrazita kot še nikoli v človeški zgodovini, več kot nujna; bistveno bolj, kot bi bila pred petdesetimi leti. Danes je klic k solidarnosti, k ponovnemu ovrednotenju sožitne razsežnosti, k sočutju in so-čutenju, k povezovanju in snovanju kakovostnih družinskih, prijateljskih, delovnih in tovarišijskih skupin, klic k povezanju in k graditvi skupnosti.

Knjiga je dragocena za vse, ki se poklicno ali prostovoljsko posvečajo delu z medčloveškimi odnosi, vodenjem, pedagogiko, psihoterapijo, socialnim delom, pastoralno dejavnostjo in organizacijskim razvojem. Avtorjevo razumevanje človeka kot bitja sožitja in sodelovanja predstavlja močan humanistični protinagib individualizaciji sodobne družbe in izgubljanju posameznikov v njihovem lastnem omejenem svetu individualizma ali narcisizma.

Gre za delo, ki presega teoretski okvir in postavlja visoke standarde kakovostnega skupinskega dela v praksi. Toplo priporočam v branje, študij ter smiselno prektično uporabo pri snovanju različnih modelov in pristopov skupnskega dela za širšo skupnost.

Mag. Martin Lisec, logoterapevt